

Türk Edebiyatı Ders Kitaplarının İçerik Değerlendirilmesi - II (1950-2000)*

An Evaluation of Turkish Literature Textbooks-II (1950-2000)

Nilay Işıksalan
Doğu Akdeniz Üniversitesi

Öz

Bu çalışmada, Türk Edebiyatı ders kitaplarının içerikleri irdelenmiştir. Çok partili düzene geçiş sürecinde, eğitim alanında, tek ders kitabı standardından "çok seçenekli ders kitabı" ilkesi uygulanmaya başlar. Söz konusu döneme damgasını vuran birçok tanınmış yazar, kitaplarında değişik temalı metinlere yer vermişlerdir. 1974 yılında geçilen tek kitap uygulamasının yarattığı sorunlar anlaşılınca tekrar çok seçenekli kitap ilkesine dönülür. 1980'li yıllarda ders kitaplarında Atatürk ve Atatürkçülükle ilgili metinler yer alır. 1991 yılında uygulanmaya başlayan Kredi Sisteminde, gene çok seçenekli kitap ilkesi kabul edilir. Bu dönemde yazılan edebiyat kitapları, daha çok İslam ahlakı, kahramanlık ve milliyetçilikle ilgili metinleri kapsar. *Anahtar Sözcükler:* Ders kitapları, çok partili sistem ve metinlerin içerikleri.

Abstract

This study is concerned with the description of the content of Turkish language and literature textbooks. In the period of transition to the pluralistic party system, in education too there was a move from using one standard textbook to alternative textbooks system. In this period varied themes by well-known writers were incorporated into the textbooks. In 1974, the single textbook policy was again adopted, however, it soon became clear that this was a problematic approach, so the alternative textbook policy was resumed. In the 1980's texts on Atatürk and Kemalism appeared in textbooks. In 1991, a credit-based system was introduced and the alternative textbook policy was kept as such. Textbooks written in this period mostly included texts on the ethics of Islam, heroism and nationalism.

Key Words: Textbooks, pluralistic party system and content of texts.

Çok Partili Yönetime Geçişte Türk Dili ve Edebiyatı Kitapları

İkinci Dünya Savaşı sonunda bloklaşma biçiminde oluşan yeni siyasi oluşum sürecinde, Türkiye'nin, Avrupa yerine, ABD'nin egemen güç olduğu Batı blokunda yer alması, Türk- Amerikan yakınlaşmalarını başlatır. Ekonomik ve askeri hedefli kalkınma planları, eğitime de yansır. "Türkiye'nin, batılılaşma yönünü, kıta Avrupası yerine ABD'ye çevirmesinin altında ABD'nin, İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyada da önemli bir siyasal ve askeri güç olarak ortaya çıkmasının rolü bü-

yüktür. Bu nedenle diğer alanlarda olduğu gibi eğitim alanında da DP iktidarı ABD ile sıkı bir işbirliği sürecini başlatmıştır" (Akyüz, 1994, 357; Başar, 1992, 120; Kaya, 1984, 88, 291-292; Taşdemirci, 1984, 546).

Amerikan modeli eğitim projeleri, inceleme ve araştırmaya dayalı her okul türü ve düzeyiyle ilgili görüşler, eğitim yönetimi ve denetimiyle ilgili geliştirici esaslar gündeme gelir (Akbaba, 1996, 56; Akyüz, 1994, 355; Sakaoğlu, 1993, 112). Amerikalı pedagogların Türk eğitiminin sorunları ve çözüm önerileriyle ilgili raporları, eğitim alanında yeni bir süreci başlatır. Bu sürecin önemli bir yeniliği de lise öğretimi ve modelleri üzerinde düşünmedir.

1949 yılında toplanan Dördüncü Maarif Şûrası'nda da liselerin yeterli ve işlevsel bir öğretim vermediği öne sü-

Yard. Doç. Dr. Nilay Işıksalan, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti.

* Bu yazı Eğitim ve Bilim Dergisi Cilt 124, Sayı 31'de çıkan makalenin devamı niteliğindedir.

rülerek sürelerinin dört yıla çıkarılması, öğrencilerin yeteneklerini ortaya çıkarıp geliştiren yöntem ve tekniklerin uygulanması kararı üzerine yeni program ve ders kitapları hazırlanır. Bu sürecin ders kitabı yazımında, “çok kitap ve serbest basım” anlayışı egemen olur. Daha önceki dönemin son on yıllık sürecinde uygulanan “tek kitap ve devlet basımı” anlayışı terk edilir. Okutulacak ders kitaplarının taşınması gereken nitelikler de bir genelgeyle duyurulur. Kitapların, “içerik açısından programın amaç ve öngörülerini karşılaması, konuların, pedagojik esaslara göre düzenlenmesi, öğretime yardımcı unsur olma açısından zengin işlenmesi, dilinin yalın ve akıcı olması, terimlerinin MEB’ce kabul edilmiş olması, dış görünüşü açısından göz sağlığına uygun ve çekici olması” MEB (1949, 570) noktalarında toplanan özellikler, ders kitabı yazarlarına rehberlik eden ve önemli ayrıntıları içeren ölçütlerdir.

Ders kitaplarıyla ilgili bu genel duyuruyu, edebiyat kitaplarında aranacak nitelikleri belirleyen duyuru izler. Buna göre, ders kitaplarına seçilecek metinler, dil ve anlatım açısından yalın olacak; bilgi, düşünce ve sanat unsurlarını taşıyan zevkli ve yararlı parçalar olacak; ait oldukları dönemin, ekolün, akımın veya türün tanıtıcı tipik parçaları olacaktır. Şiirler bir bütün olarak verilecek, roman veya tiyatro alıntıları ise, eserin bütünüyle bağlantı kurulacak biçimde alınacaktır. Metinler, yazarının özel beğenisi dışında, genel olarak herkesin beğendiği, klasik parça niteliği taşıyacaktır. Seçilecek parçalar, öğrenciyi iyiye, güzele ve doğruya yöneltecek, inançlarını sarsıp karamsarlık duyguları aşamayacak; milli övünç kaynağı olan, milli eğitim veren, milletin tarihi şeref ve erdemini yansıtan nitelikte olacaktır (MEB, 1950, 572).

Divan, Tanzimat ve Servet-i Fünûn Edebiyatına ait metinlerde anlamı bilinmeyen sözcük ve tamlamaların karşılıkları yazılacak, kitabın arkasına sözlük konulacaktır. Batı Edebiyatından seçilecek metinler de zevk verici, düşündürücü ve eğitici olacaktır. Edebi bilgiler, gerekli noktaları vurgulayan kısa özetler biçiminde verilecektir.

Kitapların şair ve yazar biyografileri bölümünde, sanat anlayışları ve edebi kişilikleri üzerinde durulacak; edebi dönem ve akımlar, toplu bilgi olarak sunulacaktır. Genelgedeki temel esaslar, edebiyat kitabı yazımında yazarlara rehberlik ettiği gibi öğretmenlere de edebiyat öğretimi ve pedagojik amaçlı metin seçimi konusunda

rehberlik etmekte, onları meslek açısından geliştirici unsurlar taşımaktadır.

Çok partili demokrasiye geçiş sürecinin ilk Türk Dili ve Edebiyatı programı olan 1949 programı, uygulama alanına ancak 1952 yılında konulabilir; öğretimin “metne dayandırılarak” yapılması ilkesi, programın her üç sınıfında yer alan “Okuma ve Edebiyat” başlıklı bölümlerinde açıkça belirtilir. Öğrencilerin, değişik tür ve konudaki metinlerle yüz yüze getirilerek metinler üzerinde çözümlenmeye yönelik çalışmalar yapmaları amaçlanır (Maarif Vekâleti, 1952, 5). Çağın evrensel ölçülerinde, kültürlü birey yetiştirmeyi hedefleyen programın, önce içeriği yenilenir. Eski edebiyat konularına daha sınırlı, Tanzimat’la birlikte edebiyatımıza giren edebi türlere ise daha geniş yer verilir. Son sınıf edebiyat kolunda 2 saat Batı Edebiyatının okutulması öngörüülür.

Okuma adı altında geçen edebiyat dersinin yanı sıra ilk iki sınıfa uygulamalı olarak konulan Dilbilgisi dersi ve bütün sınıflara konulan Kompozisyon dersiyle üç dersin bütünlüğü sağlanır. Bu anlayışa göre de ders kitapları yazdırılır. “İlke, geçmiş Türk Edebiyatını yeteri kadar tanıtmak ve gençleri yeni çağ edebiyatları değerleri içinde yetiştirmektir. Bu programa göre ders kitapları yazıldı” (Göğüş, 1971, 152).

Yeni anlayışa göre hazırlanan programda, 1944-1945 programında Türkçe adıyla geçen dersin adı tekrar Türk Dili ve Edebiyatı olarak değiştirilir; edebiyatın dışında okuma ve yazma öğretimine de önem verilir. “Bu arada, Türkçe ve Edebiyat derslerine yeni bir biçim ve öz kazandırılmak istenmiştir. Liseler için hazırlanan programda Edebiyat dersinin adı, bu kez Türk Dili ve Edebiyatı olarak değiştirilmiştir. Dersin kapsamına edebiyat tarihinin yanı sıra okuma, kompozisyon ve dilbilgisi gibi öğrenim dalları da açık biçimde alınmıştır” (Oğuzkan, 1991, 35).

Çok partili demokrasiye geçiş sürecinin ilk edebiyat kitabı, Nihat Sami Banarlı’nın, her sınıf düzeyi için yazdığı Metinlerle Türk Edebiyatı adlı ders kitabıdır. Türkiye’de liselerde yirmi beş yılı aşkın (1950 - 1976) bir zaman diliminde tek kitap olarak okutulmuştur. Kitaba seçilen metinlerin temaları çoğunlukla vatan, millet, bayrak, özgürlük gibi yüce kavramlar ve bu değerler uğruna yapılan mücadeleler ve fedakârlıklar, milli kahramanlar ve destansı zaferler, milliyetçilik ve Türklük anlayışı, doğa manzaraları ve varlıkları ile onlarla örülmüş kişisel

aşk ve zevkler, ayrılıklar, özlemler, anılar, yaşamı algılayış ve yorumlayış, sonsuzluk, ölüm ve Tanrı'yla ilgilidir. Söz konusu temalar için Namık Kemal, Yahya Kemal, Ahmet Haşim ve Faruk Nafiz'in eserlerinden daha çok seçmeler yapılmıştır. Kitapta;

- Program gereği, metinlerin tür çeşitliliğine ve çokluğuna önem verilmiş, her edebi türden çok ve çeşitli konuları işleyen metinler seçilerek kitap zenginleştirilmiştir.
- Öğrencilere, sağlam bir edebiyat kültürü vermek amacıyla seçilen metinler, döneminin veya türünün seçkin örnekleri olan eserlerden alınmıştır. Bu metinler, daha sonra yazılan ders kitapları için model oluşturmuştur. Ancak, uygulamalardan edinilen deneyimler sonucu, kimi metin seçiminde, öğrencilerin algılama ve kavrama düzeyi ile dil gelişim düzeyleri göz ardı edilmiştir. Lise I. sınıf programına alınan İtri, Mahurdan Gazel (Yahya Kemal); Kaside (Nef'i); Finten (Hâmit); Bir Kadın Düşmanı (Reşat Nuri) gibi.
- Divan Edebiyatından tür, dönem, dil ve anlatım özellikleri ile şair ve yazarların edebî kişiliklerini en iyi biçimde yansıtan metinler seçilmiştir.
- Batı Edebiyatıyla ilgili metinlerin, sınıflara göre dağılımındaki denge gözetilmemiştir. 1. sınıf kitabı için birkaç metinle yetinilmiş, 3. sınıf kitabında örnekler yoğunlaştırılmış, 2. ve 4. sınıf kitabında Batı Edebiyatı örneklerine yer verilmemiştir.
- Batı Edebiyatı metinleri, edebi akımlara göre Türk Edebiyatı örnekleriyle karşılaştırmalı olarak değil de ilgili ülke veya toplumların edebiyatlarını tanıtmak amacıyla seçilmiş olup bağımsız olarak işlenmiştir.
- Derste işlenmek üzere seçilen metinlerin dışında, öğrencilere, okuma zevki ve alışkanlığı kazandırmak, ilgili şair veya yazarı çok yönlü tanıtmak amacıyla serbest okuma parçaları veya yardımcı okuma parçalarına yer verilmiştir.

1970'li Yıllardaki Tek Kitap Uygulaması

1968 yılında, üniversitelerde önce masum öğrenci istekleri biçiminde başlayan hareketin giderek ideolojik kutuplaşmalara ve silahlı eylemlere dönüşmesi sonucu, 12 Mart Muhtırası yayımlanır. Türkiye'nin geri kalmış

lığı, uygulanan eğitim sistemine bağlanarak gündeme "eğitim reformu" kavramı getirilir. Hükümet programına da giren eğitim reformu ilk, orta ve yükseköğretim ile öğretmen yetiştirme ve eğitim örgütlenmesi alanlarını kapsar. Bu amaçla oluşturulan Milli Eğitim Reformu Stratejisi ve Koordinasyon Komisyonu, daha sonra Milli Eğitim Temel Kanunu'na esas olacak raporu hazırlar. Raporda, eğitim reformu, daha çok, ekonomik, toplumsal ve kültürel kalkınmanın gerektirdiği "insan gücü" açısından ele alınır (Sakaoğlu, 1993, 126; Kaya, 1984, 373).

12 Mart sürecinin eğitimle ilgili ilk bilimsel toplantısı olan Dokuzuncu Milli Eğitim Şurası'nda (24 Haziran – 4 Temmuz 1974) ilk ve orta dereceli okullar için "tek kitap" uygulaması kararı alınır. Ödüllü yarışmalar düzenlemek, kişilere, Bakanlıkça kurulan komisyonlara ve serbest yazarlara yazdırılmak suretiyle başlatılan uygulamada kitap, en az beş yıllık sürede okutulacaktır (MEB, 1991b, 373).

Tek kitap kararının yanı sıra, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nun kendisine verdiği eğitim araç ve gereçlerini hazırlama görevi ve sorumluluğuna dayanarak öğrencilerin değişik kitaplardan yararlanmasını sağlamak amacıyla çeşitli kaynak ve başvuru kitapları ile yardımcı ders kitaplarını hazırlama çalışmalarını da sürdürür (MEB, 1978, 20).

Tek kitap anlayışı, öncelikle Edebiyat, Tarih, Felsefe, Din ve Ahlak Bilgisi gibi kültür derslerinde denenir. Siyasi ve ideolojik kutuplaşmaların silahlı eylemlere dönüştüğü bir ortamda hazırlanan ders kitaplarının yazılış amacının, büyük ölçüde, temelini Türk milliyetçiliğinden alan, milli karakterli bir eğitim vermek olduğu vurgulanır. Bu anlayış doğrultusunda, "ders kitaplarına milli kültür ve ruhu veren muhtevanın yerleştirildiği" belirtilir (MEB, 1976, 326). Türk Edebiyatının tarihsel ve kültürel birikimini genç kuşaklara aktarmayı hedefleyen edebiyat kitabı da Türk milliyetçiliği anlayışından yola çıkılarak hazırlanmıştır. Metinlerin edebiyat tarihi açısından taşıdığı önem ve edebi tür açısından tarihsel dönemler içindeki gelişimleri, metin çözümlemeleriyle birlikte verilmiştir.

Sözü edilen anlayışa koşut olarak yazdırılan, edebiyat ve eğitim çevrelerinde geniş boyutlu tartışmalara yol açan kitap, özellikle içerik açısından tepki görür. Ağırlıklı olarak tarihi, dini ve tasavvufi hikâye ve şiirlerden

seçilen metinlerin öğrencilere ortak zevk veren parçalar olduğu görüşü tartışmaya açıktır. Programın amaçlarında, ders kitabına alınan metinlerin, “Türk Edebiyatının içerik ve dil açısından en mükemmel eserleri” olduğu belirtilmiş halde, öğrencinin gereksinim, beklenti ve beğenisini karşılayacak nitelikte olmadığı, metin inceleme yöntemlerinin de sadece bilgi aktarmaya yönelik olduğu öne sürülür (İlaydın, 1976, 677-678).

Edebiyat kitabında (I. sınıf), eski metinlerin dilinin verilmesinde tutarlı bir yol izlenmemiştir. Kimi metinler dönemlerinin diliyle özgün biçimde, kimileri de kitap yazarı tarafından çeviri biçiminde verilmiştir. Kimi metinlerin sözcük okunuşlarında ve çevirilerde, acele ve dalgın yazmaktan ileri gelen bilimsel yanlışlara rastlanmaktadır (Tekin, 1977, 165-166).

Sınırları çok net çizilmemiş, amaçları açık, aydınlık ve kesin biçimde saptanmamış, sadece tarihsel ve kültürel içeriği aktarmayı hedefleyen kitap, yazarı, bilginin sınırını çizmede zorladığı gibi lise öğrencileri için gereksiz yük olabilecek ayrıntıları da içermektedir.

“... Bir kitap, hele okul kitabı yazılırken önceden sınırları iyice çizilmiş bir amacın, bu amaca ermek için tutulacak yolun belirtilmesi gerekirdi. Dedelerimiz yaptıklarının başlangıcında ‘sebeb-i telif-i kitab’ı unutmazlardı... Okul kitaplarında verilecek bilgi sınırının daha kesin ve aydınlık olması gerekir; verilen her bilgi damlasının bile neye yarayacağı önceden sağlanmazsa öğrencinin beyni bir torbaya, her görülen nesnenin tıka basa sokulduğu bir torbaya, bir kırpıntı torbasına döner. Uzmanlık çağındayız. Gereksiz bilgiler ise yaramaz birer yük sayılmaktadır” (Gencan, 1977, 21).

- Tek kitap anlayışına göre yazdırılan kitapta (Mehmet Kaplan, Edebiyat I-II-III) dini- tasavvufi öğütler, tarih ve savaş hikâyeleri, destanlar, akınlık, Türklük ve İslamlaşma ait kutsal değerleri ve yüksek ülküleri işleyen metinlere daha çok yer verilmiştir. Budist Uygurlara ait dini hikâyeler, Uygur şairlerinden örnekler, Tonyukuk’tan devlet yönetimiyle ilgili düşünceler, eski Türklere ait masallar, doğa ve av şiirleri, Geyikli Baba (Aşık Paşa), Fatih ile Akşemseddin (yazma bir eserden), Hamza’nın Atı (Hamzaname’den), Seyit Battal Gazi ve Çoban, Kin (Emin Bülent Serdaroglu), Şuara tezkireleri, Türk kültürüyle ilgili in-

celeme yazıları (Uygur Kültürü), Kültür Değişimleri (Mümtaz Turhan), Büyük Türkiye Rüyası (Mehmet Kaplan) gibi.

- Türk Edebiyatının çeşitli dönemlerine ait değişik türdeki metinleri, Türk kültür ve medeniyetiyle ilgili düşünce ve inceleme yazılarının dışında, Dış Türklerin Edebiyatı hakkında genel bilgi ve tipik örnekler ile Dünya Edebiyatının klasik şair ve yazarlarının- Ömer Hayyam, Sadi, Hâfız, İkbâl, Tagor, Shakespeare, Racine, Moliere ve Goethe gibi- eserlerinden de örnekler alınmıştır.

Ancak, iki yıl uygulanabilen 1976 programının, Talim ve Terbiye Dairesi’nin, 15.05.1978 tarih ve 180 sayılı kararıyla amaç, içerik, yöntem ve dilinin, günümüzün eğitim anlayışıyla gereği gibi bağdaşmadığı gerekçesiyle yürürlükten kaldırılması üzerine, kitap da doğal olarak uygulamadan kaldırılır.

Çok Seçenekli Ders Kitabına Dönüş

1976 programının yukarıda sözü edilen gerekçelerle uygulamadan kaldırılması üzerine, 1957 programı tekrar yürürlüğe girer. Bu programa göre yazılmış, ancak tek kitap uygulaması başlayınca yardımcı kitap durumuna düşmüş, gerçekte, her biri ders kitabı olarak liselerde uzun yıllar okutulmuş olan Mahir Ünlü – Ömer Özcan – Özdemir Sarıca, Nihat Sami Banarlı, Mustafa Nihat Özön – Kemal Demiray, Behçet Kemal Çağlar – Ekrem Yirmibeşin’in kitaplarına tekrar okutulma izni verilerek çok seçenekli kitap uygulamasına geçilir.

1978’den sonraki süreçte, 1991 yılında yürürlüğe giren Ders Geçme ve Kredi Sistemine kadar liselerde yaygın olarak Mahir Ünlü – Ömer Özcan – Özdemir Sarıca’nın kitabı okutulur. Kitabın onay aldığı tarih ise 1966’dır. Edebiyat öğretimine pedagojik açıdan yaklaşan kitap yazarları, uygulamadaki deneyimlerinden de yararlanarak kitaplarında dil ile edebiyatı, birbirinin tamamlayıcısı bir bütün olarak değerlendirirler.

Çağdaş edebiyat örneklerine de yer veren kitapta, edebiyat tarihini, yoğun tarihi ve kültürel bilgi aktarma biçiminde değil de ilgili dönemin önemli sanat ve kültür olaylarının vurgulandığı genel çizgilerle verme anlayışına dikkat çekilir, “temel amacın ise öğrencileri, Türk ve Batı edebiyatlarından seçilmiş metinlerle yüz

yüze getirerek onlara, düşünce (fikir ve zihin) araştırmaları yaptırmak" olduğu belirtilir (Özcan, Ünlü ve Sarıca, 1965, 7).

Metin incelemelerinden sonra yer alan Tartışma Konularının ise, "öğrenciyi kalıplaşmış düşüncelerden sıyırmak, ona kişisel yaratma gücü, özgürce düşünme ve konuşabilme yeteneği kazandırmak" hedefine yönelik olduğu vurgulanır (Özcan ve diğerleri, 1965, 7).

Programın ilke ve öngörütleri doğrultusunda hazırlanan I. sınıf kitabında seçilen metinlerin çözümlemeleri, tür ve biçim bilgileri ile dil ve anlatım özellikleri vurgulanır. II. ve III. sınıf kitaplarında kronolojik dizge izlenir.

- İlk baskısı 1966 tarihini taşımakla birlikte dönemine göre çağdaş edebiyat örneklerine daha çok yer vermesi, öğrencilerin, kendilerine yakın bir dönemde verilen sanat ve kültür ürünlerini tanımlarına olanak sağlamıştır. Bir Yolcuya (Necmettin Halil Onan), Kızılırmak Kıyıları, Üç Şehitler Destanı, Bu Eller miydi, Mustafa Kemal'in Oğlu, Işıldar da Yeraltı Yıldızları (Fazıl Hüsnü Dağlarca), Sivas Yollarında, Hikâye, Nasıl Sevmezsin Bu Dünyayı, Hasret, Bir Umut (Cahit Külebi), Kır Şarkısı, Solgun Bir Gül Dokununca (Behçet Necatigil), Rahatı Kaçan Ağaç, Tohum (Melih Cevdet Anday), Ulu dağ Sokak Satıcıları, Hayranlık (Oktay Rifat), Su, Çakır Dikeni (Yaşar Kemal), Toprak (Aşık Veysel) gibi. Düşünce yazılarından da Suut Kemal, Nurullah Ataç, Sabahattin Eyüboğlu, Şevket Rado, Mehmet Fuat, Suat Taşer, Falih Rıfkı Atay, Orhan Burian gibi döneminin yaşayan yazarlarının eserlerinden metinler alınmıştır.
- Batı Edebiyatının Homeros, Sophokles, Eflatun, Cicero, Herodotos, Cervantes, Dante, Montaigne, Voltaire, Rousseau, Moliere, Hugo, Balzac, Flaubert, Stendhal, Goethe, Schiller, Shakespeare, Ibsen, Tolstoy gibi klasik yazarların eserleri ile daha yeni örnekler de - Charles Baudecaire, Paul Verlaine, Andre Gide, Oscar Wilde'den - tanıtılmıştır. Edebi akımlar ve türler, Türk Edebiyatı örnekleriyle birlikte karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Üç yazarlı kitap, döneminin çağdaş çizgiyi yakalayan kitabı olduğu halde, zamana karşı, -öğretim programından kaynaklanan durağanlıkla- yenilenememiştir. Yeni metin çözümleme yöntem ve tekniklerinden uzaktır. Belli bilgileri aktaran ve öğrencileri onlar üzerinde dü-

şündürerek belli sonuçları bulduran tekdüze kitap durumuna düşmüş, mutlak ve kesin yargıları aktarma işlevini üstlenmiştir.

Lise edebiyat kitaplarının, öğrencileri metinler yoluyla düşündürüp araştırma ve inceleme yapmaya yöneltmekten çok, kümelendirilmiş bilgileri aktarma işlevini üstlenmesi, öğretim programından kaynaklanan bir yansımadır. Geleneksel öğretime olduğu üzere, edebiyat tarihi ağırlıklı hazırlanan programda, metinlerin tarihi dönem boyutu çerçevesinde kültürel yoğunluklarıyla, kronolojik esasa göre işlenme anlayışının egemen olmasıdır. Lise ders kitapları üzerinde yapılan incelemede bu saptama şöyle dile getirilmektedir: "105 sayfalık metne karşılık 62 sayfalık bilgi yığını var. Biyografiler, parça takdimleri bunun dışındadır. Görülüyor ki lise edebiyat ders kitaplarında öğrenciyi araştırmaya yönelik kısımlar çok az. Ders kitaplarımız, bilgi yığmaya yöneliktir" (Bingöl, 1986, 93).

Oysa, günümüzde öğrenciyeye, metni her okuduğunda değişik bakış açıları kazandırarak yorumlar yapabilen, onu, yeni bireşimlere götüren, metnin estetik değerini kavrayarak kişisel görtüş oluşturabilen yöntem ve yaklaşımlar geçerlidir. Kuşkusuz, yeni edebiyat öğretimiyle ilgili çeşitli yöntem ve tekniklerin ders kitaplarına yansıtılabilmesi için önce öğretim programlarının bu anlayış doğrultusunda yenilenmesi gerekmektedir. Mevcut program, öğretmen merkezli ve kronolojik dizge anlayışına göre hazırlandığı için kitap da bu doğrultuda yazılmıştır. Bu durum da edebiyat öğretiminin amacını gerçekleştirmeyi güçleştirmekte, belirlenen hedefler doğrultusunda özgür ve bilimsel düşünceli, eleştiri yapabilen, yaratıcı ve üretken bireyler yetiştirmeyi zorlaştırmaktadır. "Bu program ve bu programın yönlendirdiği ders kitapları, edebiyat eğitime bakış biçimiyle, edebiyatı ele alış biçimiyle günümüzün bilgi ve yöntemlerinden çok uzaktır. Bu nedenle, ne edebiyat eğitiminden beklenen pratik hedeflerine de eğitimin temel amacı olan özgür ve bilimsel düşünceye sahip, yapıcı ve yaratıcı bireyi yetiştirmeyi gerçekleştirebilmektedir" (Adalı, 1992, 60).

Geleneksel edebiyat programlarında olduğu üzere, ders kitabında eski edebiyat metinlerine fazla, günümüz yazarlarının eserlerine az yer verilmesi, öğrencilerin, edebiyat dersine ilgi duyup sevmelerini güçleştirmektedir. Güncel yaşamdan kopuk ve sanatsal anlatımla örül-

müş içeriği çözümlemede zorlanan, o tür metinlerle kendi yaşamı arasında bağlantı kuramayan öğrenci, bu eski metinleri sırf sımt geçebilmek için not alıp ezberlemektedir. Dolayısıyla, ezberci yöntemler, öğretimde sürüp gitmektedir. “Ders kitabındaki metin seçimleri olduğu gibi metin çözümleme tekniği de çağdaş değildir” (Aşkun, 1991, 71). Halbuki, günümüzde, öğretmen odaklı değil de öğrenci odaklı, çağdaş yaklaşım ve yöntemler giderek ağırlıklarını duyurmaktadırlar.

Ders kitaplarındaki metinler, tarihi bilgiyi esas almakta, estetik değer yargılarına pek yer vermemektedir. Bu eksiklik de öğrenciyi okumaktan uzaklaştırmakta, onları, estetik beğenilerini eğitip geliştirmekten alıkoymaktadır.

“Mektep kitaplarında, çocukların ve gençlerin üzerinde kuvvetli bir tesir yaratacak pek az parça vardır. Bunlar umumiyetle iyi seçilmemiştir. Metin seçilirken, estetik kıymetten ziyade asırlar ve şahsiyetler nazarı itibare alınmıyor. Gaye, edebî zevk ve duygu terbiyesi değil, tarihi bilgi vermektir. Tarihi bilgiyi esas aldık mı bir güzel sanat olan edebiyatı bırakıyor, edebiyat dışı bir prensibe bağlanmış oluyoruz. Hangi asırda, hangi şahıslar yetiştiğini ve bunların hangi eserleri yazdığını bilmek suretiyle bir talebe sınıf geçebilir ama kitap okuma zevkini ve duygu terbiyesini almış olur mu? Hiç zannetmiyorum” (Kaplan, 1992, 206).

Ders Kitaplarında Atatürkçülük

12 Mart 1971 Muhtırası'yla bastırılan ancak kontrol dışı alanlara kayarak idolojik kamplaşmaya yol açan silahlı öğrenci eylemlerinin ardından gerçekleştirilen 12 Eylül sürecinde, olayların çıkış nedenleri, büyük ölçüde Atatürk ilke ve milliyetçiliğinden sapılmasına bağlanır, ülke genelinde her düzeydeki eğitim kurumunda Atatürkçü çizgide öğretim yapılacağı vurgulanır (Akyüz, 1994, 359). Atatürk ilke ve devrimleri doğrultusunda eğitim yapma koşulu, yeni hazırlanan 1982 Anayasası'nda da yer alır (Madde: 42).

1985 yılında, o zamanki adıyla Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı'na bağlı okullarda okutulacak ders kitapları hakkında bir yönetmelik yayımlanır. Kitaplar, ana ders kitabı, destek kitap, yardımcı ana ders kitabı, temel ders kitabı, öğretmen kılavuzu, test kitabı, alıştırmaya kitabı, iş ve işlem yaprakları olmak üzere çeşitlendirilir. Kitapların hazırlanma ve incelenme esasları, oku-

tulma süreleri, baskı nitelikleri, fiyatları ve okullara duyuruları temel kurallara bağlanır (MEG SB, 7 Ekim 1985). Dönemin Bakanı tarafından başlatılan “kitap yazma seferberliği” ise- ihtiyaç analizi, zamanlama ve değerlendirme açısından sağlam bir temele oturtulmadan doğrudan uygulama alanına geçildiği için- beklenen sonucu vermez. İki ay gibi kısa bir sürede yazdırılan Edebiyat kitabı da niteliksel sorunlar içerdiğinden yayımlanamaz, taslak halinde kalır. İçerik açısından yeni ve çok yönlü bakış açıları olan bilgileri yerleştirmek amacıyla yazdırılan kitaplarda yenilikten çok, eski, kullanılmayan ve tartışmalı bilgileri, kitaplara taşıma anlayışı egemen olur.

“...1985'te ders kitapları işi bir yönetmeliğe bağlanınca dönemin Bakanı, Bakanlık müfettişlerini iki ay içinde 1400 ders kitabı yazmaya zorlamış, bu garip ‘kitap yazma seferberliği’ Bakanın istifasıyla noktalanmıştır. İçeriklerinde önemli değişikliğe gidilmeden çıkartılan, Bakanlığın 425 ayrı ders kitabının yıllık tirajı 35 milyon civarındadır. Piyasaya bırakılan kitaplar ise baş döndürücü kazançlar, rantlar yüzünden, içeriksiz, yanlış, yetersiz fakat gösterişlidir” (Akyüz, 1994, 369; Sakaoğlu, 1993, 131).

30 Haziran 1986 tarihli Tebliğler Dergisi'nde yer alan duyuruda, ders kitaplarına Atatürk'le ilgili metinlerin konulması öngörülür. Bunlar, Atatürk'ün Hayatı; Atatürk'ün Kişisel Özellikleri ve Çeşitli Yönleri; Atatürkçü Düşüncede Özellik Taşıyan Önemli Yaklaşımlar ve Atatürk İlkeleri'dir. Ödev, yazılı ve sözlü anlatım, münazara, konferans ve seminer biçiminde işleneceği duyurulan konularla ilgili metinler, çoğunlukla serbest okuma parçası olarak ders kitaplarına girer.

12 Eylül 1980 askeri hareketinden sonra, eğitime, milliyetçilik değerleri bağlamında çizilen çizgi, devletin resmi ideolojisinin ciddi boyutta tehlikeye girmesinden kaynaklanmış, ders kitaplarına birleştirici – bütünleştirici unsur olarak Kemalizm girmiştir. “İncelenen ders kitaplarında resmi/egemen ideoloji olan Kemalizmin yeniden üretildiği görülmektedir. Hemen tüm ders kitaplarında Kemalizmin çeşitli yönleriyle (ilke ve devrimler, Kurtuluş Savaşı, Osmanlı düzeni ve din eleştirisi, Aydınlanmanın bilinen önermeleri, vb.) ayrıntılı olarak yer alması, bu savı doğrulamaktadır (Inal, 1998, 265).

1995 yılında Türkçe öğretim programına, 1998 yılında da Türk Dili ve Edebiyatı öğretim programına, Ata-

türkçülükle ilgili konular tekrar gözden geçirilerek yerleştirilir.

Hedef - davranış tekniğiyle hazırlanan Türkçe programında, Atatürkçülük konularının, alan bilgisi konularıyla kaynaştırılarak verilmesi öngörülmüştür. 1992 yılında hazırlanarak uygulamaya giren ve halen de uygulanmakta olan Türk Dili ve Edebiyatı programı, konular, şairler ve yazarlar çizelgesi durumunda olduğundan Atatürkçülük konuları hedef – davranış biçiminde değil de ders kitabına alınan metinlerin içerikleriyle bağdaşacak biçimde açıklamalar yoluyla verilir.

Buna göre, Atatürk'ün edebiyatla ilgili görüşleri incelenirken, bir edebi eser olan Nutuk'tan örneklerle yer verilecek; Atatürk'ün kişilik özellikleri (vatan ve millet sevgisi, idealist oluşu, açıksözlülüğü, öğreticilik yönü, önder oluşu, kararlı ve mücadeleci oluşu), Namık Kemal ve Tevfik Fikret'ten seçilecek metinler işlenirken vurgulanacak; devlet yöneticiliği ile milli birlik ve bütünlüğü sağlamadaki gücü, Göktürk Yazıtları işlenirken belirtilecektir.

Atatürkçü Düşüncede Yer Alan Temel Fikirler kapsamında ise Atatürk'ün basına ve basın özgürlüğüne verdiği önem, Şinasi'den ilgili metin incelenirken dikkate alınacak; çağdaşlaşma ve uygarlık konusundaki görüşlerine, Tevfik Fikret'ten Promete ve Ferda şiirleri irdelenirken değinilecektir. Türkçenin yaşayan ve zengin bir dil olma özelliği ile milli kültürün korunmasındaki önemiyle ilgili görüşleri ise, Mehmet Emin, Ömer Seyfettin ve Ziya Gökalp'in eserleri incelenirken işlenecektir. Atatürk ilkelerinden milliyetçilik ilkesi, milli birlik ve bütünlüğün anlamı ve önemi, Halide Edip'in Ateşten Gömlek adlı romanı çözümlenirken ele alınacaktır. Laiklik ilkesi, dini istismar ve taassup konuları, Hüseyin Rahmi'nin Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdıvaç veya Gulyabani adlı eserleri, Reşat Nuri'nin Çalığışu veya Yeşil Gece adlı romanları incelenirken üzerinde durulacaktır (MEB, 1998, 589-593).

Ders Geçme ve Kredi Sisteminde Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitabı

1991- 1992 öğretim yılında uygulamaya konulan, Türk Milli Eğitim Sistemini çağdaş ve demokratik bir yapıya kavuşturmayı hedefleyen Ders Geçme ve Kredi Uygulaması gereği, öğretim programları ve ders kitapla-

rı yeniden hazırlanır. 1991 yılında çıkarılan Ders Kitapları Yönetmeliği'nde, Bakanlık ve özel kesim tarafından üretilen ders kitaplarında taşınması gereken özellikler belirlenir. Bunlar, konuların (ünite veya metinler) seçilmesi, işleme yöntem ve teknikleri, görsel unsurlardan yararlanma, dilin kullanımı, ölçme araçları ve değerlendirme soruları, araştırma-inceleme ve gözlem yapmaya yönelen hazırlık soruları ile kitabın dış yapı unsurlarıyla ilgilidir (MEB, 4 Mart 1991, 2332).

Ders Geçme ve Kredi Sistemine göre hazırlanan, 1992 tarihli Türk Dili ve Edebiyat Programına göre Bakanlık tarafından yazdırılan ders kitabı, büyük ölçüde, öğretim programından kaynaklanan sorunları içermektedir. Program, her şeyden önce üniversite araştırmalarına konu olabilecek boyut ve derinlikteki konuları kapsamaktadır. Öğrencinin ilgi ve gereksinimleri, öğrenme psikolojisi, bilgi kategorilerinin işe vurulduktaki yararı gözlemlenmeden, üniversitedeki disiplin anlayışıyla hazırlanan kitap, yoğun bir edebiyat kültürü aktarımı görevini üstlenmiştir.

Kredi Sistemine göre, dört döneme indirilen öğrenim süresinde okutulması öngörülen 152 şair ve yazardan kimi kez programda belirtilen metinlerden, kimi kez kitap yazarınca seçilen metinlerden oluşan kitap da ister istemez şişkinleşmiş, öğrencilere, edebiyat ve okuma zevki vermekten uzaklaşmıştır (Ercilâsun, 1996, 17). Buna, programda geniş yer verilen İslamiyet öncesi ve İslamiyet etkisindeki metinler ile yurtdışı Türk devlet ve topluluklarının edebiyat örnekleri de eklenebilir.

- Kitapta yer alan metinlerin temaları, çoğunlukla din ve tasavvufu ilgili öğretiler, ahlaki öğütler, geçmiş dönemlerin değer yargıları, Türklük ve Osmanlı tarihinde yiğitlikleriyle ün yapmış savaşçıların fetihleriyle ilgilidir. İlahi (Aziz Mahmud Hüddai); Methiye (Kaygusuz Abdal); Mohaç Türküsü (Yahya Kemal); Mesnevî (Mevlana Celaleddin Rumi); Makalat'tan (Hacı Bektaş Veli); Mantıku't-Tayr'dan Dastan-ı Merd ü Zen (Gülşehri); Battalname'den Battal Gazi Destanı; Fütüvvetname'den (Haliloğlu Yahya Burgazi); Gülistan'dan Seçmeler (Sadi); İlahi (Hacı Bayram Veli); Budalaname'den (Kaygusuz Abdal); Saltukname'den (Ebu'l Hayr-ı Rumi); Menakıbnameden Velayetname-i Hacı Bektaş Veli; Kaside (Kainatın Övüncü Hz.Muhammed'e) (Fuzuli); Pendname'den (Güvahi); İlahi (Niyazi-i

Misri); Naat'ten (Şeyh Galip); Tefvizname (Erzurumlu İbrahim Hakkı); Kızılelma Neresi (Ömer Seyfeddin); Gönül Hanım (Ahmet Hikmet Müftüoğlu) gibi.

- Türkiye dışındaki bağımsız Türk devletleri ile topluluklarının edebiyatlarından da daha çok özgürlük, bağımsızlık, vatan sevgisi, bayrak, milli birlik ve bütünlüğün önemi, aileye bağlılık, anne ve öğretmen sevgisi, Türklük bilinci ve Türk dilini koruma gibi temaları işleyen metinler seçilmiştir. Menim Anam (Bahtiyar Vahapzade); Meymunlar (Kulizade); Türkistan (Mağcan Cumabayulı); Üyge Tabı (Eve Doğru) (Ayas İshakı); Kıbrıs'ta Bayrak (Özker Yaşın); Seven Öğretmen (Abdurrahim Dede); Sevimli Kardeş (İsmail Gaspralı); Korkunç Yıllar (Cengiz Dağcı); Tufan (Süleyman Çolpan); Mayimhan (Tükenmez İrade) (Ziya Semedi) gibi. Sözü edilen temaların dışında, kitapta, doğa varlıkları ve manzaralarıyla ilgili kişisel duygulanmaları dile getiren şiirler de bulunmaktadır.
- Batı Edebiyatının klasik yazarlarının –Homeros, Shakespeare, Montaigne, Goethe, Moliere, Hugo, Stendhal, Tolstoy, Dickens, Verlaine gibi _ yanı sıra, doğu klasiklerinden Sadi ile Tagor'dan, çağdaş dünya edebiyatından da Görgü (Alain), Jan Dark (Bernard Shaw), Açlık (Knut Hamsun), Hesapta Olmayan Konuklar (Heinrich Böll), Eleştirinin Görevi (T.S.Eliot) adlı parçalar seçilmiştir.

Ders kitabındaki metinler, öğrencilerin ilgi, gereksinim ve düşünsel düzeylerini geliştirecek çağdaş metinlerden çok, geçmişe dönüktür. “İçeriksel açıdan, ders kitaplarındaki konuların, öğrencilerin zihinsel gelişmelerine, ilgi alanlarına göre seçilmediği de gözlenmektedir. Örneğin, Türk Dili ve Yazını yapıtlarında ele alınan konular, çokça geçmişe dönüktür. İçlerinde çağdaş yazınıımızdan özgün örnekler bulmak neredeyse olası değildir. Divan Edebiyatının ayrıntılı öğretimi, günümüz gençlerinin ilgi çizgisine oturmamaktadır” (Özgen , 1993, 54).

Programdan kaynaklanan üstelik öğrenim süresi de sınırlandırılan çok kapsamlı içerik, ders kitaplarına da yansınca, öğrencilere, “gerekli olanı verememe, onların edebiyat zevkini geliştirememesi” gibi sorunlarla karşılaşmaktadır (Kavcar, 1995, 33).

Gene, ders programına bağlı olarak kitaba alınan metinlerin, anadili öğretimin amacına ters düştüğü, öğren-

cilerin beğeni, düşünce ve kişilik gelişimlerinde bekleneni veremeyeceği ortadadır (Timuroğlu, 17 Şubat 1994) .

Tarafımızdan yapılan uygulamalı alan araştırmasından da üniversitedeki disiplin anlayışına göre hazırlanan kapsamlı içeriğin, öğrencilerin öğrenme düzeylerinin çok üzerinde olduğu ve onların ilgilerini çekmeyecek metinleri kapsadığı anlaşılmaktadır (Işıksalan, 1998, 62).

1992 Türk Dili ve Edebiyatı programına göre hazırlanan “devlet kitabı”nın yayımlanışından (1993) bir yıl sonra 1994 yılından itibaren, Ders Geçme ve Kredi Sistemi uygulamasıyla serbest yazım ve basıma ağırlık verilmesi sonucu, “özel kesim” kitapları, birbiri ardınca çıkmaya başlar. 1993 yılında 4, 1994 yılında 8 olan edebiyat kitabı sayısı, 1995 yılında 11, 1996 yılında 12'ye ulaşır. 1996 yılında Ders Geçme ve Kredi uygulamasından vazgeçilip tekrar Sınıf Geçme uygulamasına geçilince, aynı kitaplar, 3 yıllık lise öğretimine göre düzenlenen program değişikliğiyle okutulmaya devam edilir, süresi dolanlar ise yürürlükten kaldırılır.

Sonuç

İkinci Dünya Savaşı sonunda oluşan yeni dengelerde, Türkiye'nin Batı blokunda yer alması, Türk-Amerikan yakınlaşmalarını gündeme getirir. Amerikan modeli eğitim projeleri, Türk eğitiminin sorunları ve çözüm önerileriyle ilgili Amerikalı pedagogların raporları, yeni bir süreci başlatır. Bu sürecin önemli bir yeniliği de lise öğretimi ve modelleri üzerine eğilmedir. 1949 yılında toplanan Dördüncü Maarif Şurasında, liselerdeki öğretim programlarının yeterli ve işlevsel olmadığı ileri sürülerek öğretim süreleri dört yıla çıkarılır. Yeni hazırlanan programa göre yazdırılan ders kitaplarında “çok kitap ve serbest basım” ilkesi esas alınır. Ayrıca, okullarda okutulacak ders kitaplarının taşınması gereken nitelikler de belirlenir (MEB, 1949).

Ders kitabı yazımıyla ilgili bu genel duyuruyu, edebiyat kitaplarında aranacak nitelikleri belirleyen bir başka duyuru izler (MEB, 1950). Seçilecek metinlere düşünsel, sanatsal ve eğitimsel nitelikte ölçüt getirilir. Edebiyat kitabı yazımındaki bu esaslar, ders kitabı yazarlarına kılavuzluk ettiği gibi edebiyat öğretiminin genel çerçevesini çizmesi açısından da büyük önem taşımaktadır.

Çok partili yönetime geçişle uygulama alanına giren “çok kitap” seçeneği, isimleri günümüze kadar gelen birçok önemli ders kitabı yazarını ortaya çıkarır: Nihat Sami Banarlı, Vasfi Mahir Kocatürk, Abdurrahman Nisari, Mustafa Nihat Özön, Kemal Demiray, Suut Kemal Yetkin gibi. Sözü edilen sürecin ilk programı olan 1949 programının “okuma”ya ayrı bir etkinlik olarak yer vermesi, okuma kitaplarının yazımını gündeme getirir. Süleyman Şevket, Halit Tanyeli, Baha Dürder – Haydar Ediskun gibi yazarlar bu alanda örnekler verirler. Liselerde okutulan Edebiyat Tarihi kitaplarının yazarları olarak da Ağâh Sırrı Levent, Nihat Sami Banarlı, İsmail Habib Sevük, Hıfzı Tevfik Gönensay, Mustafa Nihat Özön’ü saymak gerekir.

Sözü edilen ders kitabı yazarlarından Nihat Sami Banarlı’nın yazdığı Metinlerle Türk Edebiyatı adlı kitap, 1976 yılında geçilen “tek kitap” uygulamasına kadar, liselerde 25 yılı aşkın bir sürede okutulmuştur. Kitaba seçilen metinlerin temaları, ağırlıklı olarak vatan, millet, kahramanlık, geçmişin sanatsal ve kültürel değerleri, doğa, kişisel aşklar ve zevkler, yaşamı algılayış ve yorumlayışla ilgilidir. Çok ve çeşitli temaların ele alındığı metinler, özellikle şiir türünde Namık Kemal, Yahya Kemal, Ahmet Haşim ve Faruk Nafiz’in eserlerinden seçilmiştir.

12 Mart 1971 sürecinde, eğitimden beklenen sosyo-kültürel ve ekonomik kalkınmanın gerektirdiği “*insan gücünü*” yetiştirme işlevi, Milli Eğitim Temel Kanunu’nun çıkmasıyla yasalaşır (24 Haziran 1973). Bir yıl sonra toplanan Dokuzuncu Milli Eğitim Şûrası’nda görüşülüp karara bağlanan “*tek kitap*” uygulamasına ise, öncelikle Edebiyat, Tarih, Felsefe, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi kitaplarıyla geçilir. 1971 Mart Muhturası’na neden olan ideolojik kutuplaşmaları önlemek gerekçesiyle ders kitaplarına, temelini “Türk milliyetçiliğinden alan, milli karakterli muhteva” yerleştirilir.

Türk Edebiyatının tarihsel ve kültürel birikimini genç kuşaklara aktarmayı hedefleyen edebiyat kitabı da bu anlayıştan yola çıkılarak hazırlanır. Edebiyat tarihi ağırlıklı olan kitap, çoğunlukla, dini-tasavvufi ve savaş hikâyeleri, destanlar, akınlar, Türklük ve İslamlaşma ait yüksek ülküler ve kutsal değerleri içeren metinlerden oluşur. Ancak, öğrencinin ilgi, ihtiyaç, zevk ve beklentilerinin gerisinde kalan ve Osmanlıca sözcüklerin fazlaca

kullanıldığı kitap, “içeriği ve dili” nedeniyle günümüzün eğitim anlayışıyla bağdaşmadığından uygulamadan kaldırılır.

Tek kişiye kitap yazdırılmasının, eğitim açısından yarattığı sorunlar görüldüncel, 1978 yılından itibaren tekrar “çok seçenekli kitap” uygulamasına dönülür. Mahir Ünlü – Ömer Özcan – Özdemir Sarıca’nın yazdığı Türk Dili ve Edebiyatı kitabı, güncel ve eğitici nitelikli metinlere daha çok yer verdiği için tercih nedeni olur. Edebiyat tarihini, dönemin genel kültür ve sanat olaylarını vurgulayacak biçimde kısaca veren kitapta, edebiyat öğretiminin asıl amacının, öğrencileri metinlerle yüz yüze getirerek, onların, düşünme ve yorumlama, kişisel yaratı, özgürce konuşup yazma yeteneklerini geliştirmek olduğu vurgulanır.

Çağdaş edebiyat örneklerine yer veren esnek karakterli bir programın ürünü olan kitap, 1978– 1992 yılları arasında liselerde okutulmasına rağmen, başdöndürücü hızla gelişen çağın yeni öğretim yöntem ve tekniklerinin gerisinde kalmış, belli bilgileri aktarma ve bunlar hakkında düşünerek belli sonuçları buldurma üzerine kurulu, tekdüze bir kitap haline gelmiştir. Oysa, metnin her okunduğunda, öğrenciye değişik bakış açıları kazandırıp yeni yorumlar yapmaya, estetik yapı ve değerini kavrayıp kişisel görüş oluşturmaya yönelik yaklaşımlar edebiyat öğretiminde ağırlığını giderek duyurmaktadır.

12 Eylül 1980 sürecine girildiğinde, ülkeyi, iç savaşa, milleti de kardeş kavgasına sürükleyen ideolojik olaylar, Atatürkçülüğü ön plana çıkarır. Atatürk ilke ve devrimleri doğrultusunda eğitim yapma koşulu, 1982 Anayasası’na da alınarak, ders kitaplarına yansıtılır. Önce, serbest okuma parçaları biçiminde alınan Atatürk ve Atatürkçülük ilgili metinler, 1998 yılından itibaren incelenen edebi metinlerin içerikleriyle bağdaştırılarak verilir.

1991-1992 yılından itibaren, ortaöğretim kurumlarında uygulanmaya başlayan Ders Geçme ve Kredi Sistemi gereği, dönem esasına göre yapılandırılan öğretim programları hazırlanır. Çıkarılan yeni yönetmelikle, Bakanlık veya özel kesim tarafından üretilen ders kitaplarının taşınması gereken nitelikler saptanır. Bakanlık tarafından yazdırılan edebiyat kitabı, büyük ölçüde öğretim programından kaynaklanan sorunları taşır. Program, üniversite araştırmalarına konu olabilecek kapsam ve derinlikteki bilgileri içerir. Günümüz edebiyatından örnekler alınmakla birlikte dini - tasavvufi ve ahlaki öğütler, savaş

ve kahramanlık hikâyeleri, Türklük, milli birlik ve bütünlük gibi kutsal ve ülkü değerleri işleyen metinlere daha çok yer verilir.

Önceden ihtiyaç analizi yapılmadan, dersin özel amaçları ve davranışları yazılarak bir pilot bölgede uygulaması yapılmadan hazırlanan öğretim programı, yıllara göre bölünmüş, konular, şairler ve yazarlar çizelgesi görünümündedir. Bu tutum, kitap yazarlarını, sayısal açıdan da çok olan şair ve yazarlardan seçilen metinleri işlemede serbest bırakmış, onların, çoğu kez de öğrencilere pek yararı olmayacak, gereksiz ve ayrıntı bilgiler yazmalarına zemin hazırlamıştır.

1996 yılında Ders Geçme ve Kredi uygulamasından vazgeçilip tekrar Sınıf Geçme Sistemine dönülmesiyle programda sadece teknik anlamda düzenlemeler yapılmış, öğretim yılı esasına göre yapılan düzenlemede konular birleştirilmiş, ders kitabı da bu son değişikliğe göre Bakanlık'ta kurulan bir komisyona yazdırılmıştır. Özel kesim kitapları ise ayrı bir inceleme konusudur.

Sonuç olarak, çağdaş ölçülerde yazılmış ders kitabının, öncelikle öğretim programının amaç, içerik ve yöntem açısından çağdaşlaştırılmasını gerektirdiği ortadadır. Edebiyat tarihi bakış açısıyla hazırlanan program anlayışı yerine, metne dayalı, metnin değişik yönleriyle incelenmesine fırsat verecek yeni yaklaşımli programlara geçmek, çağdaş öğretimin gereği olmuştur. Lise düzeyindeki öğrencinin, edebiyat dersiyile olan bağının, dönem ayrımı yapmadan ancak kendi çağının örneklerine daha fazla süre ve yer vererek onlarla kültür ve sanat iletişimini kuracak biçiminde gerçekleştirilmesi daha uygun olacaktır.

Kaynakça

- Adalı, O. (1992) *Türkiye'nin ders kitapları*. İstanbul: Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Yay: 5, Cem Yayınevi.
- Akbaba, T. (1996) *Demokrat parti ve 27 mayıs ihtilâl hükümetlerinin eğitim uygulamalarının karşılaştırılması*. Basılmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Akyüz, Y. (1994) *Türk eğitim tarihi*. İstanbul: Kültür Koleji Yayınları: 4.
- Aşkun, N. C. (1991) *Türkiye'nin ders kitapları*. İstanbul: Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Yay: 5, Cem Yayınevi.
- Başar, E. (1992) Demokrat parti dönemi eğitim hareketleri. *Millî Eğitim Dergisi*, 1, 120.
- Bingöl, V. (1986) *Ortaöğretim kurumlarında Türk dili ve edebiyatı öğretimi sorunları*. Ankara: TED Yayınları.
- Ercilâsun, Ahmet. (1996). Türk diliyle ilgili sorunlar. *Millî Eğitim Dergisi*, 129.
- Gencan, T. N. (1977). İsmarlama ders kitapları. *Türk Dili Dergisi*, 35, 304- 309.
- Göğüş, B. (1971). Anadili olarak Türkçenin öğretimine bir bakış. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten*, 1970, TDK Yayınları.
- TDK. (1976). *İsmarlama ders kitapları üzerine rapor*. TDK Yayınları, Ankara, 1976.
- İşksalan, N. (1998). 1992 Türk dili ve edebiyatı ders programı ile MEB lise I. sınıf edebiyat kitabının değerlendirilmesi. *Millî Eğitim Dergisi*, 140.
- İlaydın, H. (1976). Bir program ve uygulaması. *Türk Dili Dergisi*, 34, 303.
- İnal, K. (1998). *Türkiye'deki ders kitaplarında demokratik ve milliyetçi değerler*. Basılmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kaplan, M. (1992). *Nesillerin ruhu*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kavcar, C. (1995). Yeni Türk edebiyatı öğretimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 26, 1.
- Kaya, Y. K. (1984). *İnsan yetiştirme düzenimiz*. Ankara.
- Oğuzkan, F. (1991). Türk dili ve edebiyatı öğretimine genel bir bakış. Eskişehir: A.Ü. Yay: 394.
- Özcan, Ö. , Ünlü, M. & Sarca Ö. (1965) *Türk dili ve edebiyatı I*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Özgen, B. (1993). Türkiye'de ders kitapları sorunu ve çözüm yolları. *Eğitim ve Bilim*, 87.
- Sakaoğlu, N. (1993). *Cumhuriyet dönemi eğitim tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Taşdemirci, E. (1984). *Cumhuriyet dönemi Türk eğitimi politikasının ana devreleri üzerine tahlil ve mukayeseli bir araştırma*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- TC Maarif Vekâleti. (1952). *Lise müfredatı programı*. Ankara: MEB Yayınları.
- TC MEB. (26 Aralık 1949). Okul kitaplarında aranacak genel vasıflar. *Tebliğler Dergisi*, 570.
- TC MEB. (30 Ocak 1950). Edebiyat kitabında aranacak özellikler. *Tebliğler Dergisi*, 12, 572.
- TC MEB. (27 Eylül 1976). Türk dili ve edebiyatı programı. *Tebliğler Dergisi*, 39, 1900.
- TC MEB. (1978). *Eğitim programları ve ders kitaplarıyla ilgili sunu*. Ankara: Talim ve Terbiye Dairesi Başkanlığı Yayınları.
- TC MEB. (1991a). *Millî eğitim temel kanunu*. İstanbul: MEB Yayınları.
- TC MEB. (1991b). *Dokuzuncu millî eğitim şurası*. İstanbul: MEB Yayınları.
- TC MEB. (4 Mart 1991). Ders kitabı inceleme yönetmeliği. *Tebliğler Dergisi*.
- TC MEB. (3 Haziran 1996). Atatürkçülükle ilgili konular. *Tebliğler Dergisi*, 2454.
- TC MEB. (10 Mayıs 1998). Atatürk ile ilgili konular. *Tebliğler Dergisi*, 61, 2448.
- TC MEGSB. (7 Ekim 1985). Okullarda okutulacak ders kitaplarının nitelikleri. *Tebliğler Dergisi*.
- Tekin, T. (1977). Lise I edebiyat kitabındaki tutarsızlıklar ve bilimsel yanlışlar. *Türk Dili Dergisi*, 35, 304- 309.
- Timuroğlu, V. (17 Şubat 1994). Yazın eğitimi ve Türkiye. *Cumhuriyet*.

Geliş	14 Nisan 2003
İnceleme	30 Nisan 2003
Kabul	19 Ocak 2004